

viennale

zgodba o zaupanju

Nezaupljivi Fuller,
črnomašnik Damien in ljubezen do bližnjega,
Einsteinovi možgani na krožniku,
stroji za ubijanje in padli angeli.

melita zajc

Samuel Fuller

Never trust nobody. "Ne verjemi temu, kar ti povedo. Vprašaj njihove sovražnike. Tudi njim ne verjemi. Pojdi k njihovim sorodnikom. Tudi njim ne verjemi. Vprašaj njihovo mater. Ne zaupaj ji. Ne zaupaj nikomur, še sebi ne," z glasom, obrušenim od starosti in cigaretne dima, a polnim življenjske energije, legendarni režiser Samuel Fuller ponovi navodilo, ki ga je kot novinar začetnik dobil od legende ameriškega tiska, Williama Randolpha Hearsta. Sammy, ki je za Hearsta kot prenašalec odtisov začel delati pri dvanajstih, je postal eden največjih ameriških kriminalnih reporterjev. Ko je nastopila II. svetovna vojna, se je prijavil v vojsko,

Fallen Angels

I shot Andy Warhol
Craig Chester,
Jared Harris,
Reg Rogers

bil poslan na fronto, in preživel. In ko je po vojni začel delati v Hollywoodu, mu je uspelo tisto, kar si je Orson Welles lahko samo želel: veliki studiji so mu dajali denar in nudili optimalne pogoje, sam pa je kljub temu delal po svoje. Do **Belega psa** (*White Dog*, 1982), v katerem na najbolj brutalen način razkrinka ameriški rasizem, ki je bil menda finančna polomija in po katerem se je Sam-The Man preselil v Pariz, kjer, star skoraj sto let, živi še danes. Adam Simon, Cormanov učenec, Landisov scenarist in režiser filmov kot je **Brain Dead** (1990) je o njem posnel dokumentarec **The Typewriter, The Rifle & The Movie Camera** (Pisalni stroj, puška in filmska kamera, 1995). V filmu o legendarnemu Fullerju govorijo in se z njim pogovarjajo Tim Robbins, Jim Jarmusch, Martin Scorsese in Quentin Tarantino, sam Sam-The Man pa se trdno drži pravila, ki se ga je naučil kot Sammy: na vsako vprašanje, ki se začne s "Slišal sem...", odgovarja izključno z "Kdo ti je povedal?" in "Ne verjemi mu".

Film so predvajali na dunajskem Viennalu, med dokumentarnimi filmi, ki so že tradicionalno boljši del tega festivala, tokrat pa je bilo geslo dokumentarca o Fullerju – geslo NIKOMUR NE ZAUPAJ – edini pravi moto festivala. Razumljivo. Tokratni Viennale je bil zadnji v rokah Alexandra Horwatha, zato pravzaprav v nikogaršnjih rokah. Z drugimi besedami, filmi niso bili uvrščeni glede na festivalski koncept, temveč glede na domnevne zahteve in pričakovanja publike. Ker je šlo torej za festival brez lastne identitete, je prišla toliko bolj do izraza identiteta časa, ki ni prijazen. Nasprotno. Novi mediji in komunikacijske tehnologije so postali nepogrešljiv del življenja slehernika. Zaradi tega so vsakdanje življenje in medčloveški odnosi vse bolj imaginarni, vse bolj virtualni. Virtualizacija vsakdanjika in medčloveških odnosov pa postavlja pod vprašaj vse, kar je bilo doslej varnega in zanesljivega. Trenutno vlada totalna kriza zaupanja. Na vprašanje "čemu verjeti?" in "komu zaupati?", je odgovor en sam: Ničemur in nikomur. Pika.

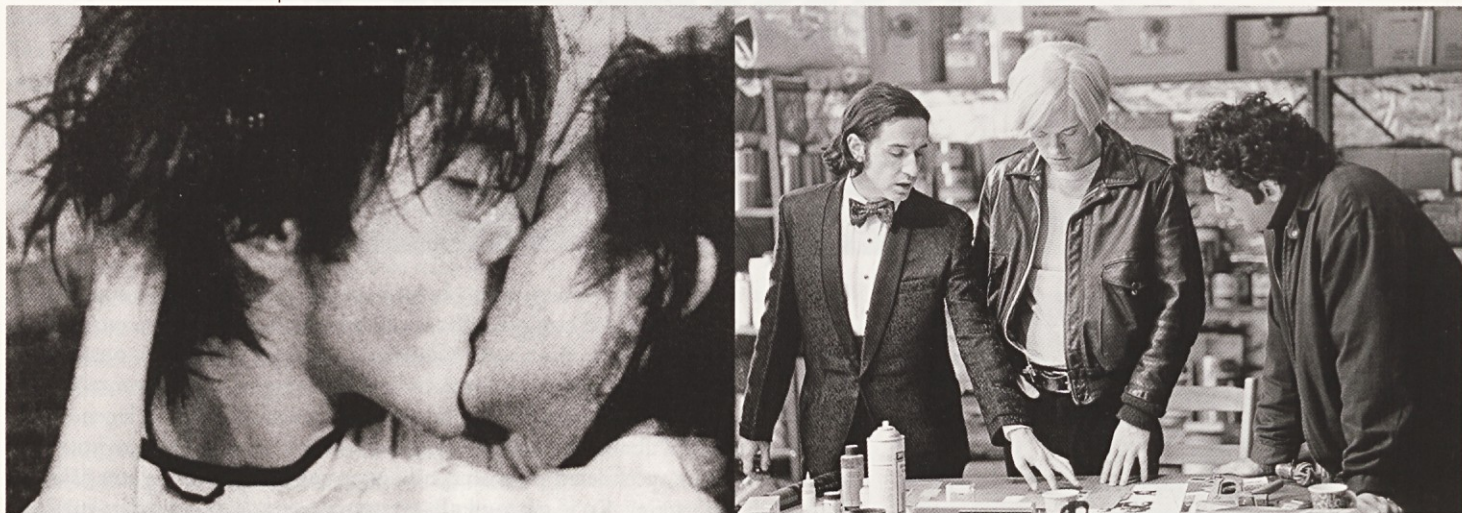
Prve so padle legende. **Basquiat**, prvi film newyorškega slikarja Julijana Schnabla, je na prvi pogled padec legende Andyja Warhola, ki ga Schnabel, Warholov prijatelj, predstavi kot skopuškega, brezkompromisnega, izkoriščevalskega pedra, ki celo za izdelavo piss-painting projektov (v opisnem prevodu: lulanje na platno) najame nekoga tretjega, češ, da ne prenese okusa mehiškega piva, ki da kot edino pravo barvo scalnici. A tudi to je snov, iz

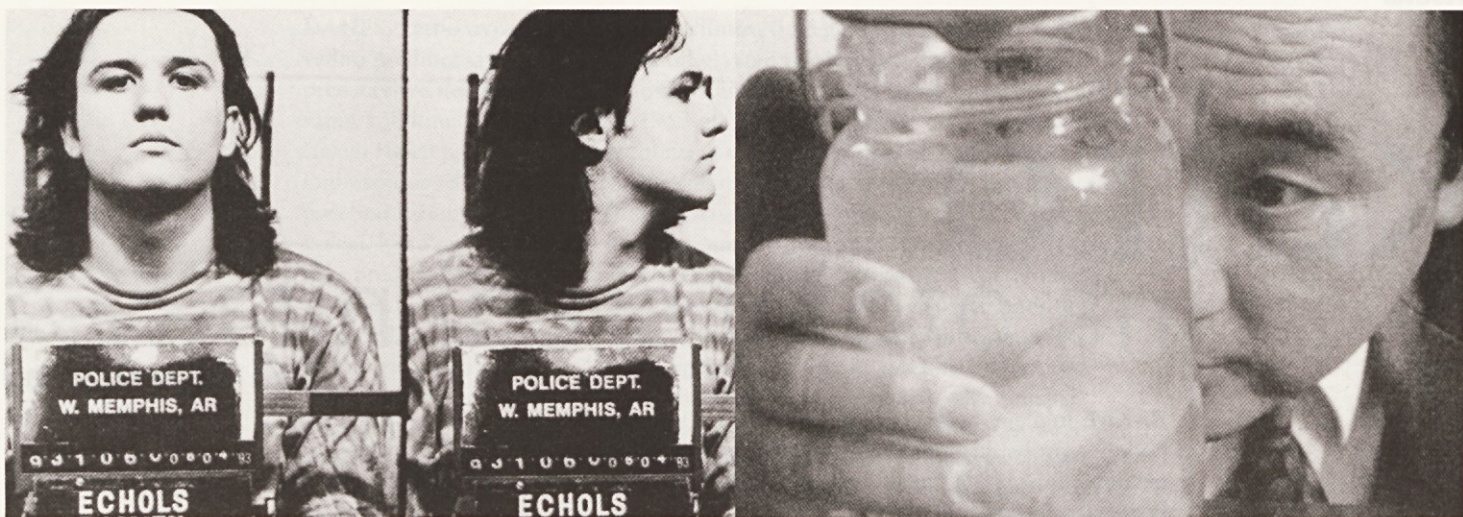
katere so narejene legende. Veliko pomembnejša, že kar vizionarska, je druga Schnablova gesta, namreč, da je v vlogo Warhola postavil Davida Bowieja, v vlogo Madonne pa Courtney Love. Bowie in Courtney Love sta tako za uro in pol postala to, kar bi od nekdanj rada bila, zvezdniško veselje pa ima odslej prijaznejšo podobo: ko bio-genetika in pomlajevalni postopki tehnobiologije grozijo, da ga bodo za veke vekomaj zasedli ni isti obrazi (ideja o klonirani Claudiji Schiffer je kot nočna mora), je Schnablova poanta o tem, da so zvezde zamenljive, pravo olajšanje. Warhol sam je sleherniku obljubil 15 minut slave. Valerie Solanas mu je verjela in si 15 minut slave zagotovila tako, da ga je ustrelila. V filmu **I Shot Andy Warhol** (Ustrelila sem Andyja Warhola, 1995) je slavna 106 minut. Film prihaja z newyorške neodvisne filmske scene, tako kot npr. lanskoletni **Kids**, in je režijski prevenec Mary Harron. Njena rekonstrukcija življenja radikalne lezbijke in pisateljice, avtorice Manifesta SCUM (*Society for Cutting Up Men*, Družba za razkosavanje moških) in njenega obsesivnega odnosa do Warhola, je politično korektna, a tudi historično relevantna; poskusi poetične elaboracije Valerijine norosti, na meji med estetiko MTVja in praktikami eksperimentalnega filma, pa žalostno smešni.

Legende pač niso posebej verodostojne. Drugače je s pravico in resnico.

V pravico in resnico verjamemo, brez te vere ne znamo živeti. A v sodobnih filmskih dokumentarcih sta porušeni tudi zadnji dve razsvetljenjski utrdbi, zakoni in znanost. Filmi dokumentatorja bizarnih spolnih navad, Američana Nicka Broomfielda, so bili na programu Viennala tudi tokrat, zasenčili pa sta ju pripovedi o sodnih procesih in kazenskih usmrčitvah, **Paradise Lost: the Child Murderers at Robin Hood Hills** (Izgubljeni paradiz: morilci otrok v hribih Robina Hooda) Američanov Joeja Berlingerja in Brucea Skinofskyja, ter **Postopek 769: priče usmrtilve** (*Procedure 769: Witnesses to an Execution*) Nizozemca Jaapa van Hoewijka (videnega tudi na lanskoletnem FAFu).

West Memphis, Arkansas. Majhno mesto na ameriškem jugu. Trije osemletni otroci izginejo. V gozdu nedaleč od mesta najdejo njihova trupla. Brutalno zmasakrirana. Poza skrbnih roditeljev, v katero se starši postavijo ob izginotju, ne zdrži niti prve tretjine filma, a v West Arkansasu drži za vedno. Začne se lov na čarovnice. Primejo tri najstnike, domnevne heavymetalce. Nihče ne sprašuje po

dokazih. Dogajalo se je leta 1993, dobro se spomnim ameriških sociologov, pedagogov, psihologov, ki so secirali Heavy Metal kulturo, išoč razlage. Izgubljeni paradiz pokaže, da bi morali analizirati kulturo ameriškega nižjega srednjega razreda. Damien Echols bo umrl, ker je bral Nietzscheja in se oblačil v črno v kraju, kjer se nihče ne oblači v črno, in kjer ljudje ne berejo niti TV programov. Druga dva bosta umrla zato, ker sta bila njegova prijatelja. Tako preprosto. V slogu cinéma verité. Brez komentarja.

V Kaliforniji poteka kazenska usmrtitev po postopku številka 769. Leta 1992, 21. aprila, so ta postopek uporabili prvič po 25 letih. Režiser van Hoewijk in snemalec Peter Burgman sta bila tam in vse posnela. Zgodbo žrtve, Roberta Harrisa. In prič. Skupaj 49. Vsem je nelagodno, a nihče se temu spektaklu za nobeno ceno ne bi odrekal. Na primer Harrisov brat. Z njim je več dni pred končnim datumom. 21. aprila odpelje otroka na letalo, avto pusti v parkirni hiši, pospremi otroka do vhoda na letališče in hoče nazaj, k ljubljenu bratu v St. Quentin. Toda, groza, v zmedu je pozabil, v katerem od številnih nadstropjih parkirišča je pustil avto. Za moža je to prava drama – kaj drama, tragedija! Ne zato, ker mu bodo usmrtili brata, temveč ker bo zamudil njegovo usmrtitev.

Toliko o ljubezni do bližnjega. Posredno tudi o pravici. Resnica je tema dokumentarca **Einstein's Brain** (Einsteinovi možgani) Britanca Kevina Hulla. Leta 1955 je v Princetonu umrl Albert Einstein. V oporoki je zahteval, da ga po smrti kremirajo. Njegovi kolegi so se oporoke držali, z manjšo izjemo: pred kremacijo so izrezali njegove možgane, da bi jih analizirali in odkrili razloge Einsteinove genialnosti. Kenji Sugimoto, japonski znanstvenik, to ve.

Desetletja kasneje se odpravi v Ameriko. Film se začne ob njegovem pristanku na letališču. Uradnik za priseljece: "Kakšen je namen vašega obiska?" Sugimoto: "Iščem Einsteinove možgane". Uradnik: "V redu!" V vse, kar se mu pri iskanju Einsteinovih možganov zgodi, je mogoče dvomiti, a ker gre za dokumentarec, človek odrinja skepso. Do končnega prizora, na domu trenutnega lastnika možganov, nekega Dr. Thomasa Harveya, ko ta, brez posebne zadrege, za japonskega kolega z jedilnimi vilicami in nožem odreže kos Einsteinovih možganov, ki jih ima shranjene v kozarcu od majoneze. "Kaj to," je zamahnil z roko režiser Hull, ko sva se po filmu pogovarjala, "pomislite, da je to storil pred vso snemalno ekipo". Na Japonskem je bil film pravi hit, Sugimoto pa prava filmska zvezda. Ko ga je Hull med

montažo opozoril, da bo izpadel smešen, mu je ta odgovoril: "Ne, vi ste smešni, jaz sem dobil, kar hočem".

Tako. Na daljnem vzhodu nimajo težav s spremenjenimi merili pravice in resnice, z novimi pogoji družbenosti in človečnosti pa še manj. Ne, novo vlogo znanosti in tehnologij v vsakdanjem življenju razumejo naravnost marksistično. Tema ni to, da stroji postajajo vse bolj podobni ljudem, temveč, da so ljudje vse bolj podobni strojem. Shinya Tsukamoto je o tem posnel že tretji film. Po filmih **Tetsuo: The Iron Man** (1989) in **Tetsuo II: Body Hammer** (1992), kjer so njegovi junaki svoja telesa dobesedno spreminjali v železne stroje, je film **Tokio Fist** bolj poetičen. Tsuda, zavarovalniški agent, se hoče moškemu, ki mu je speljal deklo, maščevati tako, da se nauči boksanja. Postane, dobesedno, stroj za ubijanje. Tako kot v novem valu japonskih filmov o njihovih gangsterjih, Jakuzah (na Viennalu so jih pokazali celo serijo, **Secret Waltz** (Skrivni valček) Akire Nobija, **Shin kanashiki hitman** (Še en osamljeni strelec) Rokure Mochizukija, **Yabu no naka** (V grobu) Hisayasuja Sata ipd.), je tudi tu tematika ameriških trdih detektivk zaostrena do skrajnosti. Le da telo pod bremenom trdnosti in neizprososti več ne krvavi, temveč dobesedno jekleni. Marmor, kamen in jeklo se zdrobi, najina ljubezen pa ne, so nekoč peli šlagerji. Danes velja, da se marmor, kamen in jeklo zdrobi, moje telo pa ne. In najina ljubezen? Pogled na to, drugo stran, odpre hongkonški režiser Wong Kar-wai s **Fallen Angels** (Padli angeli, v izvorniku Duolo tianshi). Ko je poklicnemu morilcu, utrjenemu stroju za ubijanje, tega dovolj, zamenja poklic. Toda s tem izgubi tudi svojo pravo resnično ljubezen, z njo pa vse, kar je bilo na njem človeškega. Konča vpleten v igro prevar, laži in goljufije. Mar bi bil poslušal Fullerja! •

Paradise Lost

Einstein's Brain